

TEVFİK FİKRET'İN ŞİİRİNDE AİLE
FAMILY IN THE POETRY OF TEVFİK FİKRET

*Cengiz Eken**

Öz

İlk gençlik yıllarında mutlu, neşeli bir insan olarak sunulan Tevfik Fikret oğlu Halûk'un dünyaya geleceği haberini aldığı andan itibaren dikkatini sosyal çevreye yöneltmeye başlamış, II. Abdülhamit Dönemi'nin siyasî ve sosyal koşulları karşısında derin bir ümitsizliğe kapılan şair, uzun süre kötümser bir ruh haline bürünmüş ve yavaş yavaş varoluşsal değerlerini kaybetmeye başlamıştır. "Gayyâ-yı Vücûd" adlı manzumede de görüldüğü gibi yaşamla bağı iyice gevşeyen şair, oğluna olan sevgisi ve babalık mes'uliyeti sayesinde kendisini bir süreliğine hapsedtiği 'gayya' kuyusundan çıkaracak yaşam enerjisine kavuşmuş ve Batılı değerlerden oluşan bir gelecek tasarımı inşa etmeye başlamıştır. Yani Halûk şair için 'boşluğu fark ediş' ve 'diriliş' olmuştur. Fikret'in şiirinde eşi Nazıma Hanım sevgiliden ziyade bunalımlı anların huzurlu limanı gibidir. Anne baba ve kız kardeş ise hüznü hatıraların yâd edildiği manzumelerde yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tevfik Fikret, Halûk, Aile.*

Abstract

Tevfik Fikret, who was presented as a happy, cheerful person in his early years, started to focus his attention on the social environment from the moment he received the news that Haluk, son of Tevfik, would come into the World; In the face of the political and social conditions of the reign of Abdulhamid, the poet became deeply pessimistic and gradually began to lose his existential values for a long time. As seen in the verse "Gayya-yı Vücut", the poet has loosened his ties with life and thanks to his love for his son and the responsibility of fatherhood, he started to construct a future design consisting of life values that would bring him out of the 'hell' well that he had

* Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0001-5039-7622

imprisoned himself for a while. In other words, Haluk has been ‘realizing the gap’ and ‘resurrection’ for the poet. In Fikret’s poem, his wife Mrs. Nazıma is more like a peaceful port of depressed moments than lovers. On the other hand, the parents and sister took their place in the verses in which sorrowful memories were given.

Keywords: *Tevfik Fikret, Halûk, Family.*

Giriş

1867 yılında İstanbul’da doğan Tevfik Fikret, şiire Galatasaray’dan hocası Muallim Feyzi’nin tesiri ve teşvikiyle başlamıştır. Gazel tarzında olan ilk şiiri 26 Kânunuevvel 1301 (7 Ocak 1886)¹ tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanmıştır. Daha sonra *Berk* ve *Nihal* dergilerinde de şiirleri yayımlanan Fikret’te bu dönem Muallim Feyzi, Muallim Naci, Şeyh Vasfi tesiri görülmektedir (Sağlam 2003: 405-408). Daha sonra İsmail Safa’nın yönettiği *Mirsad* mecmuasının tertiplelediği yarışmalara Mehmet Tevfik imzasıyla gönderdiği “Tevhid” ve “Sitayış-i Hazret-i Padişâhî” adlı manzumelerle birinci olarak adının iyice duyulmasını sağlamıştır. Fikret bu dönem Muallim Naci halkasından koparak Recaizade Ekrem ve Abdülhak Hamit tesirine girmeye başlamıştır (Parlatır 2012: 11-12).

Henüz on iki yaşındayken annesini kaybeden ve yine aynı tarihlerde babası Hama’ya sürülen Fikret, 1890 yılında dayısının kızı Nazıma Hanım’la evlenmiş ve 1895 yılında ömrünün süruru Halûk dünyaya gelmiştir. Bu döneme kadar neşeli bir insan olarak tanınan Fikret, Halûk’un dünyaya geleceği haberini aldığı tarihten itibaren babalık mes’uliyetiyle olsa gerek dikkatini sosyal çevreye yöneltmiş, öncelikle gazetelerin kapatıldığı, muhalif olarak görülenlerin İstanbul’dan uzaklaştırıldığı, hafiye teşkilatı marifetiyle herkesin kontrol altında tutulmaya çalışıldığı bir ortam idrak etmiştir. Fikret ve kuşağı, aklın aydınlığında yepyeni bir medeniyet oluşturan Batı ile tanışınca gerileme döneminden itibaren sürekli dinî gerekçelerle memleketin modernleşmesine engel olan, çağın gereklerine intibak sağlayamayan bir din ve düşünen, sorgulayan, üreten, taraftar olmayan insanlara yaşama imkânı vermeyen yönetim anlayışı karşısında değer yitimine uğramış ve bir süre sonra vatanlarında evindelik hissini kaybetmişlerdir. Ramazan Korkmaz, bu duruma “*Değerler dünyasında anarşi yaşayan bu kuşak, içlerinde yaşadıkları toplumda ve dünyada kendilerini ‘evinde’ hissetmezler.*” (2006: 132) şeklinde açıklık getirmiştir. Böylece yavaş yavaş kötümserleşen, din başta olmak üzere değer yitimine uğramaya başlayan şairin bir süre devam eden bu kötümserlik hâli Halûk’a olan sevgisi

¹ Rumi takvimden Miladi takvime çeviri yapılırken Türk Tarih Kurumunun web sayfasındaki çeviri modülü kullanılmıştır.

sayesinde yavaş yavaş yerini ümide bırakacaktır. Bu çalışmada şiirlerinden hareketle Fikret'in hayata bakışı ve psikolojisindeki değişim üzerinde Halûk'un yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu arada diğer aile bireylerinin de Fikret'in şiirine yansımaları verilecektir.

Halûk, Boşluğu Fark Ediş ve Diriliş

Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret'in hayata karşı tavrını değerlendirirken 1877-1880 yılları arasında şairin bizzat tanık olduğu ya da yaşadığı dönemde meydana gelen siyasî ve sosyal hadiselerle atıfta bulunur.

Fikret'in onuncu yaşına rastlayan 1293/1877-78 senesi hadiseleri (...) ile on iki yaşındayken annesinin ölümü ve babasının Abdülhamid tarafından sürgün edilmesidir. Bu hadiselerin Fikret üzerinde bu sıralarda tesirli olmadığını, 1312/1896-97 yılına kadar ruh halinin umumiyetle "iyimser" kalmasından ve annesinin ölümü ile babasının sürülmesine ait teessür işaretlerine, ancak 1317/1901-02'den sonra rastlanmasından çıkarıyoruz (1993: 73).

Mehmet Kaplan'ın işaret ettiği gibi şairin "iyimserlik" hâlinin dönüştüğü tarih gerçekten üzerinde durulması gereken bir husustur. Fikret'in biricik oğlu Hüseyin Halûk 1 Haziran 1311 (14 Haziran 1895) tarihinde doğmuştur (Törenek 2015: 2). Halûk doğmadan önce yazdığı şiirlerine bakılacak olursa 1895 yılına kadar genellikle hayata karşı pozitif olduğu görülür. *Mirsad* mecmuasının 14. sayısında Fikret'in iman coşkunluğunu gösteren "Tevhid" adlı şiirinin (Ertaylan 1963: 41), aynı mecmuanın 27 Ağustos 1891 tarihli 23. sayısında II. Abdülhamid için yazdığı sitayişnâmenin yayımlanması (Kaplan 1993: 78-79) bunun güzel örnekleridir. "Zelzele" adlı şiirini istisna tutarak 1895 yılına kadar yazdığı manzumeler dikkate alındığında Fikret'in yaşadığı dönemin sıkıntılarında habersiz ya da onlara karşı kayıtsız olduğu söylenebilir.

Fikret'in "Bin üç yüz ondu... Henüz dün bu köhne izbeye sen/ Misafir olmuşsun" (Törenek 2015: 2) mısralarında görüldüğü gibi "Zelzele" adlı şiirde çocuğunun doğacağı bilgisiyle 1894 İstanbul depreminin oluşturduğu atmosferi vermesi dikkate değerdir (Dayanç 2007: 126). Yani Halûk'un doğacağı bilgisiyle birlikte Fikret dikkatini sosyal olaylara yöneltmiştir denilebilir. Çünkü nerede, ne zaman ve nasıl bir ortamda yaşarsa yaşasın bir baba için evlat sonsuzluk hissi verir ve bu durum bilinç haline gelerek babayı çocuğunun yaşayabileceği en güzel ortamı hazırlamaya sevk eder.

Annesinin ölümü, babasının sürülmesi gibi trajik hadiseler yaşayan Fikret, oğlunun doğacağı bilgisiyle dikkatini çevreye yöneltmiş ülkesinde istibdadın en koyu halinin yaşandığı 1309/1893-1894 senesinden itibaren insanlara aklın aydınlığında daha müreffeh, daha özgür yeni bir dünya vadeden Batı'yla temas kurmaya başlamış ve Batı medeniyetine göre hemen her sahada geri kaldığını gördüğü memleketin istikbaline dair endişesi şairi ümitsizliğe sevk etmiştir. Yani şair, daha önce annesini kaybetmesine, babasının sürülmesine tanık olmasına rağmen mutludur. Oğlunun doğacağı bilgisiyle sosyal çevreyi idrak etmeye başlayan şairi ümitsizliğe sürükleyen temel mesele, Batı medeniyetine göre hemen her alanda geri kalmasına rağmen siyasi iradenin memleketi kurtaracak hamleleri yapmaktan uzak olmasıdır. Aksi istikamette birçok veri olmasına rağmen “Nadim”² adlı hikâyeden ve “Tecdîd-i İzdivaç” adlı manzumeden hareketle Nuri Sağlam, Fikret'i kötümserliğe götüren amillerden biri olarak evliliğinde mutsuz olmasını görür (Sağlam 2003: 419-423). Bu konuya ayrıca eş bahsinde temas edilecektir. Kısaca denilebilir ki Halûk, babasının dikkatini bir sürü sıkıntının yaşandığı çevreye yönelterek, nizam ve intizama büyük önem veren Fikret'in³ hayatı fark edişine ve onun için bedbinliğe giden kapının aralanmasına neden olmuştur. Bu fark edişle birlikte şairin psikolojisi bozulmaya başlayacaktır.

Fikret, Halûk'un ilk çocukluk çağında her ne kadar sosyal çevreyi idrak ederek rahatsız olmaya başlamışsa da bu dönem şiirlerinde müşfik, sorumluluk sahibi ve mutlu bir baba olarak görülmektedir. Yani şaire “*Bütün boşluk; zemin boş, asuman boş, kalb ü vicdan boş*”⁴ dedirtecek süreç başlamış, ancak tam anlamıyla bir kötümserlik hali henüz ortaya çıkmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla Halûk doğduktan sonra şairin oğlu için yazdığı ilk şiir 7 Mart 1312 (19 Mart 1896) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında⁵ yayımlanan “Halûk İçin”dir. Henüz on aylık olan oğlu şairin yüreğini öyle bir sevgi ve mutlulukla doldurmuştur ki mutluluk adeta Halûk'ta tecessüm etmiştir. Halûk'un öznesi olduğu bu manzume Fikret'in en coşkun, en neşeli şiiri olarak kabul edilebilir.

Halûk İçin başlıklı şiirinde, bir insana huzur veren şeyleri - şafak, bulut, gece, mehtap, jale, gonce-i ter, ümit, neşe, muhabbet, visal, ıyş ve tarab - saydıktan sonra, bunlardan hiçbirinin bir şairin hayalinden doğan

² “Mehmed Fikret, *Fıkra-i Edebiyye: Nâdim*, *Malûmat*, nr. 25, 15 Safer 1312/4 Ağustos 1310, s. 194-195.” (Sağlam 2006: 162).

³ Hassas bir ruha sahip olan Tevfik Fikret'in düzensizliğe tahammülsüzlüğü hakkında geniş bilgi için bkz. Kaplan 1993: 67-69.

⁴ “İnanmak İhtiyacı” adlı manzume için bkz Tevfik Fikret 2005: 219-220.

⁵ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 189.

güzelliklerle kıyaslanamayacağını, fakat çocuğun - şu şetaret-i mutlak'ın - o hayali de kanadından tutarak koşturduğunu söyler (Kaplan 1993:130).

Ümid neş'e, muhabbet, visâl, 'ays u tarab
Ki en hakîri olur ihtizâz-ı rûha sebep,
Hayâta rûh-nisâr-ı sa'âdet olsa bile...
Doğan bedâyia bir şairin hayâlinden
Bu şeylerin biri mümkün müdür nazîr olmak?
Çocuk, çocuk... Şu mücessem şetâret-i mutlak
Tutup koşar o hayalin de şâhbâlinden! (Tevfik Fikret 2005: 206-207)⁶.

28 Teşrinisani 1312 (10Aralık 1896) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında⁷ yayımlanan "Halûk'un Sesi" şiirinde de şair, "Halûk İçin" adlı manzumedeki duyguları tekrarlar.

Melek çocuk, baban seninle bahtiyar olur;
Terennüm eyliyor sesin,
Ne rûhsun bilir misin! (R.Ş. s. 209).

12 Şubat 1313 (24 Şubat 1898) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında⁸ yayımlanan "Halûk'un Bayramı" adlı şiirle birlikte Fikret, tam anlamıyla dikkatini oğlunun yaşayacağı sosyal yaşama çevirmektedir. "Bayram günü, güzel elbiseler giyindiği için sevinen Halûk'un neşesi, şaire, kimsesiz, fakir çocukları düşündürür." (Kaplan 1993: 133). Tevfik Fikret, bu şiirle Halûk merkezli yazılacak manzumelerinin de ana izleğini vermektedir. Şair bundan sonraki şiirlerinde başta Halûk ve çocuklar olmak üzere insanlığa yakışacak bir hayat sun(a)mayan devlet, adalet, din gibi siyasi ve sosyal kurumları sorgulamaya başlayacaktır. Bu şiirde de şair yaşanan hayatın eşitsizliğini bayram sevinci yaşayamayan fakir, yetim çocuklar üzerinden vermektedir. Orhan Okay da bu manzumeyle birlikte Fikret'in yetim bir çocuğun hastalık halinin anlatıldığı 1 Şubat 1311 (13

⁶ Tevfik Fikret'in şiirlerinden alıntılar çoğunlukla *Rûbab-ı Şikeste* adlı kitabından alınacağı için bu kitaptan yapılan alıntılarda R.Ş. kısaltması kullanılacaktır.

⁷ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 190.

⁸ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 191.

Şubat 1896) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında⁹ yayımlanan “*Hasta Çocuk şiirine göre biraz daha evin dışına*” (1998: 148) çıktığı tespitini yapmaktadır.

Baban diyor ki: Meserret çocukların, yalnız

Çocukların payıdır! Ey güzel çocuk, dinle;

Fakat sevincinle

Neler düşündürüyorsun, bilir misin?.. Babasız,

Ümitsiz, ne kadar yavrucakların şimdi

Siyâh-ı mâteme benzer terâne-i ‘ıydı!

Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir

Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin;

Biraz güzellensin

Şu rûy-ı zerd-i sefâlet... Evet, meserretidir

Çocukların payı; lâkin senin sevincinle

Sevinmiyor şu yetim, ağlıyor... Halûk, dinle! (R.Ş. s. 210-211).

Gerileme döneminden itibaren Osmanlı uleması, dinî gerekçeler sunarak devletin modernleşme teşebbüslerini çeşitli şekillerde sekteye uğratmıştır. Münif Paşa tarafından çevrilen “*Aydınlanmayı hazırlayan Fransız filozofları Voltaire, Fenelon ve Fontenelle’den, insanın yaratılışından bireysel ihtiraslara, şöhretin baş döndürücülüğünden toplumsal ahlaka, kadın ve hayvan haklarına kadar bir dizi diyalogu içeren*” (Budak 2013: 398) *Muhaverat-ı Hikemiyye* (1859) adlı eserin yayımlandığı dönemde dine mugayir olduğu gerekçesiyle sert tepkiler alması (Budak 2013: 467-468) gibi birçok hadiseye tanıklık eden devrin şahsiyetleri iş ve eylemlerini dinle ilişkilendirmek suretiyle onları ulema nezdinde meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Yusuf Kamil Paşa tarafından Fenelon’un *Telemaque* (1859)¹⁰ adlı felsefi içerikli aynı adla Türkçeye çevrilen romanı yayımlanırken “*devrin eğitim bakanı Kemal Efendi, Sureti nakli hikayet görünürlük/ Lakin erbabına hikmet görünür, diye bir not düşme gereği duyar(ak)*” (Korkmaz 2006: 24) eseri İslamî geleneğe kıymeti olan hikmet sözcüğüyle tanımlama ihtiyacı duyması gibi birçok

⁹ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 150.

¹⁰ Ali Budak söz konusu eserin 1862 yılında Türkçeye çevrildiğini belirtir. Budak 2013: 480.

örnek sayılabilir. Bu durum Fikret gibi devrin din algısını bizatihi İslamiyet'in yerine ikame eden aydınların inanç krizi yaşamasına neden olmuştur.

Halûk'un doğacağı haberiyle birlikte dikkati çevreye yönelen Tevfik Fikret'in burada gördükleri kendini var eden değerleri sorgulamasına neden olmuş, Fikret, “*hayata, devlete, dine ve Allah'a karşı isyankâr bir*” (Bozdoğan 2005: 106) ruh haline bürünmeye başlamıştır. 1896 yılından itibaren *Servet-i Fünûn* mecmuasını yönetmeye başlayan Fikret, dâhil olduğu bu çevre sayesinde Batı edebiyatı kadar Batı medeniyetini ve bu medeniyete şekil veren fikir akımlarını da tanıma imkânı bulmuştur. Bu psikoloji üzerine bir de Batı medeniyetini inşa eden yegâne güç olarak aklı gören, metafizik olguları tümünden reddeden pozitivizm gibi fikirler zihnini meşgul etmeye başlayınca, sahip olduğu değerleri kaybetmeye başlamıştır. Mehmet Akif gibi sorunu 'din'de değil devrin din anlayışında görme basiretine sahip olamayan şair, gençlik yıllarında oldukça dindar, neşeli, ailesine düşkün bir insan olmasına rağmen II. Abdülhamit döneminin giderek yoğunlaşan istibdadıyla eş zamanlı olarak dinî hassasiyetini (Kaplan 1993: 97-98) ve inancın verdiği huzur hissiyatını kaybetmeye başlamıştır. Bunun ilk tezahürlerinden biri şüphesiz 19 Teşrinisani 1313 (1 Aralık 1897) tarihli *Mütâlâa* mecmuasında¹¹ yayımlanan “İnanmak İhtiyacı” adlı manzumesidir.

1897'ye kadar yazdığı “Tevhid”, “Sabah Ezanında”, “Ramazan”, “Sabah-ı İyd” gibi şiirlerinde Allah'a inanan bir şair olarak karşımıza çıkar. Ancak 1897'de yayımlanan “İnanmak İhtiyacı” şiirinde bir dinî inanç bunalımı içinde olduğu görülür. Bu bunalım içinde şair, tüm dünyayı anlamsız ve boş görür. Dünya ile birlikte kendisi de büyük bir boşluk içinde ve karamsardır. İnanmak, insanı boşluktan kurtaracak tek tutamaktır. Şair bu boşluktan kurtulmak için inanmak ihtiyacıdadır (Karaca 2011: 26).

Bütün boşluk; zemin boş, asuman boş, kalb ü vicdan boş;

Tutunmak isterim, bir nokta yok piş-i hasarımda

Bütün boşluk; döner bir hiç-i muhişcivarımda ;

Döner beynim beraber; ihtiyarım, sanki bir sarhoş

Düşer, lağzidepa, her saha-i ümide bir kere...

Bu yalnızlık, bu bir gurbet ki benzer gurbet-i kabre;

¹¹ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 195.

İnanmak... İşte bir ağuş-ı ruhani o gurbette.
Karanlık; her taraf, her şey karanlık, bir hazin Yelda!
Karanlık; fehm ü daniş, akl u ihtirac hep muzlim;
Bütün ruhumda müziç bir cemadiyet olur naim
Kesafetten ibaret bir tecelli arz eder eşya,
Hakikat zahir olmaz dide-i idrake bir zerre...
Bu vehm-alud bir zulmet ki benzer zulmet-i kabre,
İnanmak... İşte bir şeh-rah-ı nurani o zulmette. (R.Ş. s. 219-220).

Fikret bu boşluk ve hiçlik duygusunu şiirlerinde zaman zaman dile getirecektir, ancak bir taraftan da fark edişle kendini boşluğa sürükleyen oğlu Halûk sayesinde kaybettiği değerlerin yerine yenilerini ikame etme arayışına girecektir. Netice olarak değer ve inanç erozyonuna uğrayan şair, başlangıçta Halûk'un istikbalini kurtarma arayışı şeklinde ortaya çıkan milletini ve hatta tüm insanlığı kapsayacak bir gelecek tasarımı inşa etmeye başlayacaktır. Bu arayışın ilk numunesi 19 Haziran 1313 (1 Temmuz 1898) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında¹² yayımlanan "Yarın" adlı manzumedir denilebilir.

-Hayır, melek çocuğum, hep yalandı söylediğim
Benim olanca huzurum, sürurum işte feda
Çocukça, nazlı, küçük bir dakika şevkin için
Büyür gözümde seninle hakikat-i ferda
Bugün çalışmalıyım ben yarınki zevk için (R.Ş. s. 216).

10 Eylül 1314(1 Temmuz 1898) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında¹³ yayımlanan "Yine Halûk" adlı manzumede ise sarışın bir "tıfl-ı nâtüvân" olduğunu öğrendiğimiz Halûk'la Fikret'in siyah bir gecede kırık tekne ile kıyıya ulaşma mücadelesi; değerlerin iflas ettiği, istibdadın giderek koyulaştığı bir ortamdan kurtulma mücadelesini simgelemektedir.

¹² Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Kaplan 1993: 131.

¹³ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 194.

Siyah bir gece... Altımda bir kırık tekne,
Başımda bir sıkıntılı, mel'un hayat yine;
Verip küreklere hâlâ olanca kuvvetimi
Yetişmek istiyorum güven veren bir yere.
Niçin, niçin?.. Buna birçok sebep düşündüm ben:
Hayır, ne miskinliğimden, ne aczim ve üzüntümden;
Bütün bu derdimin sebepleri sende toplanıyor,
Sen, ah ey sarışın ve çelimsiz çocuk, hep sen(R.Ş. s. 214).

“Yarın”, “Yine Halûk” adlı manzumelerde ifade edilen arayış neticelenmediği için şairin kötümser hali artarak devam etmektedir. Bu psikolojiyi en iyi 1 Şubat 1314 (13 Şubat 1899) tarihli Süleyman Nazif'e yazdığı mektupta görürüz.

Ye's... Ye's... Ye's!..

Meyûsum kardeşim. Dehşetli bir buhrân ve infi'âl içindeyim, seviniyorum. Bu biraz daha devam ederse eyvâh!.. Sebebini söyleyeyim mi? Fakat o kadar tuhaf ki gülersiniz diye korkuyorum. Ba'zân kendim bile kendi halime gülüyorum. Koca bir âlem içinde yalnızım, Nazif! En samimi arkadaşlarımın arasında sokağa çıplak çıkmış bir adam hissiyle titriyorum.

Herkesin vicdânı kapalı, örtülü, yalnız ben çıplak. Herkes hiç olmazsa üniformalarla ne diyeyim setr-i cibillet ediyor. Herkes zamanın âlâyîş-i denâetine bürünebiliyor. Herkes nâmuslu geçinerek alçak yaşamının kolayını buluyor. Herkes bu hevây-ı rezîletde nefes alabilmek için bir sühûlete, bir çareye, bir efsûnamâlık... Ye'simin derecesini düşünemezsin kardeşim. Kendimi taşlara çarpacağım geliyor. Fakat hani benim hûn-ı samimiyetimle kirlenecek bir temiz taş! (Arslan 2012: 790). 4

Bir şahsı yaşadığı ortama bağlayan esaslardan biri hiç şüphesiz ortak değerler dizgesine sahip insanlardan müteşekkil bir sosyal çevredir. Aradığı huzuru memleketinde bulamayan Tevfik Fikret ve arkadaşları özgürce yaşayabilecekleri öte mekânlar aramaya başlamışlardır. Bir süre sonra bu kaçma arzusu Tevfik Fikret'in şiirine de ad olan “Yeşil Yurt” hayaliyle tecessüm etmeye başlamış ve Yeni Zelanda ya da Hüseyin Kazım'ın Manisa'daki çiftliği sığınabileceği mekânlar olarak belirlenmiştir. Ancak bu hayal de gerçekleşmemiştir (Engin 2007: 241-243). Vatanında evindelik hissini kaybeden Fikret'in ruh hâlini en iyi özetleyen

manzumelerden biri de 23 Mart 1315 (4 Nisan 1899) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında¹⁴ yayımlanan “Gayyâ-yı Vücûd”dur.

Nazar etmekten o mir’ât-ı sem-âlûde yine.

(...)

İşte gayyâ-yı vücûd, işte o zulmet, o batac;

Beşerin işte pür-ümmîd-i heves, kıvranarak

Ka’r-ı târındaşinâh ettiği girdâb-ı üfûl (R.Ş. s. 99-100).

Mehmet Kaplan, “Sis”ten önce “Gayyâ-yı Vücûd” adlı manzumenin Fikret’in hayat karşısında takındığı tavrı en kuvvetli biçimde ifade eden şiir olduğunu ve bu şiirin adının bile şairin hayat algısını özetlediğini belirtmektedir. Pis kokulu bir bataklık tasviri ile başlayan bu şiirde vücut bir gayyâ kuyusuna yani cehenneme benzetilmektedir. İnsanda onun tutsağıdır (Kaplan 1993: 113). Bu psikolojik çöküş anlarında Fikret’in sığınacağı, yaşam enerjisi bulacağı limanlardan biri de Halûk’tur. Fikret, 17 Haziran 1317 (30 Haziran 1901)¹⁵ tarihli “Hayat” manzumesinde “*bezgin bir ruh ile ‘Halûk’a’ yani ‘Halûk’ sembolü içinde yaşattığı bütün millet yavrularına, bütün vatan evlatlarına*” (Ertaylan 1963: 83-84) beşerin içinde bulunduğu gayyâ kuyusundan kurtulma ümidiyle yaşadığını anlatır ve manzumenin sonunda kendi deneyimini de hatırlatırcasına ironik bir üslupla beşerin kurtulacağına inanmalarını öğütler.

Bu gün zehirlerinin ka’r-ı neş’esinde yüzen,

Bu gün doğan çocuğundan terane beklerken

Figan duyan beşeriyet, bu nuhbe-i hilkat,

(...)

Beşer... Bu şimdi muazzeb sürüklenen meflûc,

Adım adım edecek zirve-i halâsa urûc...

İnan, Halûk ezeli bir şifadır aldanmak! (R.Ş.s. 269-270).

¹⁴ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 194.

¹⁵ Şiirin yayımlandığı tarih bilgisi için bkz. Kaplan 1993: 133;Ertaylan 1963: 83.

18 Şubat 1317 (3 Mart 1902) tarihli *Tanin* gazetesinde¹⁶ yayımlanan “Sis” adlı manzume Fikret’in nefretinin ve kötümserliğinin en net ifadesidir denilebilir. “*Sis’i yazıncaya kadar bedbinlik ve ümitsizliğini umumi hayat temi ve bazı sembollerle ifade eden Fikret, ‘Sis’ ile bütün ızdıraplarının kaynağı saydığı İstanbul’a döner. Daha sonra kaleme aldığı ‘Tarih-i Kadim’ şiirinde aynı karanlık görüş, bütün insanlık tarihine yayılır.*” (Kaplan 1997: 110). Bu şiir her ne kadar Fikret’in hayat karşısındaki bedbin tavrını ortaya koysa da Halûk vasıtasıyla geliştireceği yaşam felsefesinin ilk numunelerini de vermektedir. “*Her nimeti, her fazlı, her esbab-ı reha-yı / Gökten dilenen züll-i tevekkül ki... mürayi*” (R.Ş. 298) mısralarında görüldüğü gibi şair toplumun geri kalma sebeplerini tespiti başlamıştır.

8 Eylül 1321 (21 Eylül 1905) tarihli¹⁷ “Sabah Olursa” adlı şiirden itibaren Fikret’in hayatın bedbinliği karşısında sadece küfreden tavrından sıyrılmaya ve istikbale dair ümitvar olmaya başladığı görülmektedir.

Şiirde yarın beklentisi, hürriyet ve gelecek ideali aydınlık karanlık tezadı üzerinden işlenir. Meşrutî yönetim özlemi, bu türden bir beklenti Servet-i Fünûcuların, özelde Fikret’in baskın arzularıdır. Bunu açık bir şekilde ifade edemediklerinden ister istemez gelecek kaygısı biçiminde dile getirmektedirler. Şiirin ilk mısraında şair oğluna seslenerek onda bir düşünce oluşturmak ister.(...) Hâl birçok olumsuz nitelikle verilir. Memleketin alnı sislenmiştir, “çehre-i millet” donuktur, paslıdır. Beşer “melâl içinde” çürümektedir. Vatan ise “zindan karanlığı”ndadır. Sabah olduğunda, o sabah vakti “kavi bir elin, kavi, muhyî” bir dokunuşuyla, diriltici bir ürperişle geldiğinde, bütün millet gülecektir. Bu bir gelecek düşüdüdür ve şiirde gelecek yani âti Halûk’la sembolleştirilir. “..sen/ Bütün hüviyyet ü uzvîyetinle âtisîn.” der (Törenek 2015: 9).

Şairin Halûk’a hitabıyla başlayan bu şiirde “Sis”te teşhis ettiği problemlerden halkı kurtaracak kahramanlar olarak çocuklar gösterilmektedir. Böylece Fikret inşa edeceği hayat felsefesinin bileşenlerini oluşturmaya başlamıştır.

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler,

Tulû-i haşre kadar sürmez; akîbet bu semâ,

Bu mâi gök bize bir gün acır; melûl olma.

¹⁶ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatur 2012: 194.

¹⁷ Şiirin yayımlandığı tarih bilgisi için bkz. Parlatur 2012: 199.

Hayatta neş'e güneştir, melâl içinde beşer,
Çürür bizim gibi... Siz, ey fezâ-yı ferdânın
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.
Tenevvür... Asrımızın işte rûh-ı âmâli;
Silin bulutları, silkin zılâl-i ehvâli;
Ziyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.
Ümidimiz bu: Ölürsek de biz, yaşar mutlaka.
Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak! (R.Ş. s. 279).

18 Kanun-ı Evvel 1322 (31 Aralık 1906) tarihli¹⁸ "Mâzî... Âtî" adlı manzumede geleceğe dair ümitvar tavrını sürdüren şair, 1911 yılında yayımlanan *Halûk'un Defteri* adlı kitabında yine aynı adlı manzumesinde Halûk'a atfen söylenen "Ölmek ve yaşatmak seni!" mısrasıyla o kadar heyecanlanır ki bu mısranın yazıldığı kâğıtlar şair için "bir yâr, bir yâr-i samimi" olur. Fikret her ne kadar Batı medeniyetini, onun akla ve bilime dayanan değerlerini kurtarıcı olarak görse de "Halûk'un Defteri" adlı manzumede yer alan "İnsan melek olsaydı, cihan cennet olurdu." şeklindeki mısra da görüldüğü gibi toplumsal bozukluğun nedeni cennet - cehennem, melek - şeytan gibi geleneksel kültürün blok ifadeleriyle verilmiştir. Bu durum her halde şairin kültürel donanımının gayri ihtiyarî yansımasıdır. Fikret ayrıca bu şiirde nihai amacı hürriyet olan bir gelecek tasarımı yapmış ve onun mimarını da Halûk şahsında sembolleştirmiştir.

Ey şanlı vatan bayrağı, bir gün seni oğlum
Bir mevkib-i zî-heybet-i hürriyet önünde
Çekmiş görebilseydim... O pür-hande ölürken
Etmezsem eğer şevkını takdis ile secde;
Dünyada en alçak baba elbet ben olurdum.
Oğlum, onu gönlünce yaşat... Ölme fakat sen. (Samsakçı 2007: 1377).

¹⁸ Şiirin yayımlandığı tarih bilgisi için bkz. R.Ş. s. 281.

Halûk'un Defteri adlı kitapta yer alan “Devenin Başı” adlı manzum masal da dikkate değerdir. Geleceğe dair ümitleri kavileşen şair bu manzumenin sonunda “*Haksızlık eden başları bir gün... koparırlar*” (Parlatır 2012: 218) şeklindeki mısranda da görüldüğü gibi Fikret artık yaşadığı ana kızgın, geleceğe dair ümitlidir.

Bu dizeler arasındaki “Ölmek ve yaşatmak seni” sözü, kötümserliğin ya da iyimserliğin ötesinde, Halûk'a verilen vatani kurtarma görevinin bir ifadesidir. Bu ifadeler, Halûk'un *Defteri*'nin yazılma amacını da yansıtmaktadır. “Bir Tasvir Önünde” başlıklı şiirdeki “Sen cerî hûn-ı asîli / İnsanlığı ihya için îsâr edeceksin / Hak bellediğin yola yalnız gideceksin” dizeleri de, bu kitabın ana tezini özlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Köprülü, Halûk'un *Defteri*'ni, ısrarla, “kötümser” ve “iyimser” karşıtlığı ile ele almakta ve bu eserin ana motiflerini birer çelişki olarak sunmaya çalışmaktadır. Oysa Halûk'un *Defteri*'ndeki temel sorunsal şöyle özetlenebilir: Memleket, içine düştüğü buhrandan kendi dinamikleriyle kurtulamaz. Bu nedenle, Halûk'un, idealize edilen Batı medeniyetini özümsemesi ve ülkesini kurtarması beklenmektedir. Kısacası, bu eserde, memleketin olumsuz tasviri ile Halûk'a duyulan güven arasında bir çelişki yoktur (Akgül 2013: 285).

3 Eylül 1325 (16 Eylül 1909) tarihli¹⁹ “Halûk'un Vedâ'ı” adlı manzume İskoçya'ya mühendislik tahsili için gönderdiği oğlunun ardından babanın duyduğu hüznü yansıtan mısralarla başlamaktadır. Manzumenin sonraki kısımlarında artık geleceğe dair ümidi kavileşen Fikret'in oğlundan beklentileri verilmektedir.

Asırlarca büyüyüp serpilmiş ama sonra içi oyulmuş, yapraksız, çırılçıplak kalan bir ‘çınar’ metaforuyla vatani tasvir eder ve onun yeşillenmesini Halûk'un veya onun emsali gençlerin Avrupa'dan getirecekleri ilme bağlar. Buna göre, her türlü zorluğa, meşakkatlere rağmen yurda taşınması gereken şeyler ‘sanat, fen, itimat, itina, cesaret, ümit, ziya, hak, zayıfın güçlü tarafından ezilmesi vs.’dir. Bunlar, bir anlamda Fikret'in Türkiye’de bulamadığı davranış veya hislerdir. (Samsakçı 2007: 1380-1381).

Pür-tehâlûk, hayât ü kuvvetten

Ne bulursan bırakma: san'at, fen,

İ'timâd, i'tinâ, cesaret, ümîd,

Hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfid...

¹⁹ Şiirin yayımlandığı tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 222.

Bize bol bol ziyâ kucakla, getir;

Düşmek etrâfı görmemektendir.

(...)

Elvedâ, ey sevimli yolcu! Gecen,

Gündüzün dâ'imâ yüzün gibi şen,

Rûh-ı sâfın kadar beşuş olsun;

Geçtiğin yer çiçek, çemen dolsun...

Elvedâ, ey şerefli yolcu! Hayât (Parlatır 2012: 224).

“Promete” adlı şiirde ise Halûk, Olympus’tan ateşi çalarak insanlara veren ve dolayısıyla insanlığı içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtaran Prometheus’la²⁰ özdeşleştirilmiştir. Fikret, meçhul elektrikçi olarak adlandırdığı oğlundan Batı’nın niçin yüksek bir medeniyete sahip olduğunu, bizimse niçin geri kaldığımızı sorgulamasını ister ve “Halûk’un Vedâ’ı” adlı manzumedeki isteklerini burada da sıralar. Çünkü bunlar şu hastalıklı vatanın canlanması için gereklidir. “Manzumede Promete efsanesinden hareketle (...) dışa dönük atak ve bilginin rehberliğini kendisine yoldaş kabul eden yeni insan tipi anlatılmıştır.”(Kolcu 2015: 65).

Kalbinde her dakika şu ulvi tahassürün

Minkar-ı âteşinini duy, dâima düşün:

Onlar niçin semâda, niçin ben çukurdayım?

Gülsün neden cihan bana, ben yalnız ağlayım? ..

Yükselmek âsümâna ve gülmek, ne tatlı şey! ..

Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey

Müşâtak-ı feyz u nûr olan âti-i milletin

Meçhul elektrikçisi, aktâr-ı fikretin

Yüklen getir - ne varsa - biraz meskenet-fiken,

Bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen

²⁰ Yunan Mitolojisi kahramanlarından Prometheus hakkında geniş bilgi için bkz. Erhat 1996: 254-257.

Esmâr-ı bünye-hîzini; boş durmasın elin.

Gör dâimâ önünde esâtir-i evvelin

Gökten dehâ-yi narı çalan kahramânını...

Varsın bulunmasın bilecek nâm ü şânını! (Parlatır 2012: 221).

Yeni Batılı değerler dizgesi içerisinde yaşam felsefesinin verildiği ve döneminden başlayarak birçok polemige konu olan “Halûk’un Amentüsü” adlı manzumede “‘Toprak vatanım, nev’-i beşer milletim’ diyen Tevfik Fikret, yeni Türk şiiri ve yeni Türk düşüncesi tarihinde bir başkaldırı göstergesi sayılabilecek esaslı bir prensip getirmekte ve bu sözüyle, ‘beynelmilelcilik’ fikrini yüceltmektedir. Fikret’e göre, insan olmak için şart, ‘Toprak vatanım, nev’-i beşer milletim’ diyebilmektir.” (Akay 2000: 23). Mehmet Kaplan, “Halûk’un Amentüsü” adlı manzumeyle Fikret’in yeni bir din anlayışıyla ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu yeni dinde kudret-i külliye tabiri ile tavsif edilen Tanrı’nın Kur’an vasıtasıyla insanlara sunduğu iman esasları ve ahiret kavramı yer almaz. Onların yerini şairin Rabb-ı mümkünât olarak vasıflandırdığı insanın kudreti, dünyanın birliği, terakki, akıl, hak, hürriyet, bilim gibi yeni kıymetler alır (1997: 180). Fikret’in ortaya koyduğu bu anlayış aslında Servet-i Fünûn edipleri sayesinde Osmanlı Devleti’nde kökleşmeye başlayan pozitivist düşüncenin ifadesinden başka bir şey değildir. Söz konusu düşüncelerle zemini teşkil edilen yaşam felsefesinin ete kemiğe bürünmüş şekli “Toprak vatanım, nev’-i beşer milletim... İnsan / İnsan olur ancak bunu iz’anla, inandım.” (Parlatır 2012: 219) mısralarında ifade edildiği gibi insanîyetçilik olarak karşımıza çıkacaktır. Yani Fikret, Halûk şahsında çocuklara, insanları saflara ayıran dinlerin olmadığı, aklın ve bilimin ışığında herkesin kardeşçe yaşayacağı yeni bir dünya ideali sunmaktadır. Ali İhsan Kolcu, Fikret’in bu yaşam felsefesini ütopyik bir hümanizma olarak tavsif eder (2015: 59).

Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan ne melek var;

Dünyâ dönecek cennete insanla, inandım.

Fıtratta tekâmül ezelîdir; bu kemâle

Tevrat ile, İncil ile, Kur'an'la inandım.

(...)

Aklın, o büyük sâhirin i'câzı önünde

Bâtıl geçecek yerlere hüsrarla, inandım.

(...)

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın,

Her şey olacak kudret-i irfanla... İnandım (Parlatır 2012: 219-220).

Sığınak Olarak Eş ve Hüzünlü Hatıralarla Anne, Baba, Kardeş

1888'de Galatasaray Sultanisi'nden mezun olan Tevfik Fikret, 1890 yılında henüz 23 yaşındayken bir ömür geçireceği dayısının kızı Nazıma Hanım'la alelacele bir kararla evlenmiştir (Kaplan 1993: 76). İsmail Hikmet Ertaylan, Fikret'in çocukluktan beri Nazıma Hanım'a karşı meyli olduğunu belirtmektedir (1963: 51). Mehmet Kaplan, eşiyile ilgili şiirlerinin beraber yaşanmışlığın hissiyatını yansıttığını belirterek Fikret'in "Birlikte", "Sen Olmasan", "Şekva-yı Fırak", "Fırak ve Telaki" adlı manzumelerini eşine yazdığına işaret etmektedir (1993: 118).

4 Eylül 1313 (16 Eylül 1897) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında²¹ yayımlanan "Sen Olmasan" adlı manzumede Fikret'in eşi Nazıma Hanım'a marazilik derecesine varan bağlılığını görmekteyiz. Bu manzumeden yaklaşık üç ay sonra "İnanmak İhtiyacı" adlı şiiri yazacak olan ve bu tarihlerde değerlerini kaybetmeye başlayan Fikret için Nazıma Hanım sevgiliden ziyade huzur bulunan bir sığınak olmuştur.

Sen olmasan...

Bu samîmî bir i'tirâf işte;

Sen olmasan yaşayamam:

Seninle rabıtamız hoş bir îtilâf işte;

Fakat bu râbıta hâlî mi rûhu ezmekten? ...

Akşam

Gurûba karşı düşündüm sükûn içinde bunu:

Fenâ değil sevişip ağlamak, fakat heyhât,

²¹ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 194.

Bükâyâ deęse hayat!...(R.Ş. s. 138).

11 Haziran 1314 (23 Haziran 1898) tarihli *Servet-i Fünûn* mecmuasında²² yayımlanan “Birlikte” şiirinde de eş yine dert ortağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birlikte olursak yine bir parça gülümser

Ömrün, řu geçen ömrümün ikbâl-i harâbı;

Tezkîr ile mâziyi, -gel ey hem-dem-i dil-ber!

Birlikte olurduk yine birlikte berâber

Hatm eyleyelim, gel řu gam-âlûde kitâbı! (R.Ş. s. 141).

“Şekvâ-yı Firâk” ve “Firâk ve Telâkî”de de Fikret “Sen Olmasan”, “Birlikte” adlı manzumelerdeki hissiyatını tekrarlamaktadır. Yani Fikret’in Nazıma Hanım’a yazdığı şiirlerde aşktan ziyade kader ortaklığı, birlikte büyümüş ve yaşamış olmanın verdiği bağlılık duyguları hissedilmektedir.

Nuri Sağlam, 17 Ağustos 1894 tarihli *Malumat* mecmuasının 25. sayısında yayımlanan “Nadim” adlı hikâyeden ve *Servet-i Fünûn* mecmuasının 19 Haziran 1896 tarihli 275. sayısında yayımlanan “Tecdîd-i İzdivaç” (Sağlam 2003: 419-420) adlı şiirden hareketle Tefvik Fikret’in mutlu bir evliliği olmadığını belirtir. Bu durumu şairi bedbinliğe sürükleyen amillerden biri olarak görmekte ve şairin evliliğinde bulamadığı mutluluğu Halûk’un mürebbiyesinde aradığına işaret etmektedir. Sağlam, “Tesadüf”le başlayan bu dönem aşk şiirlerini de aşk özlemi duyan bireyin temayülleri olarak yorumlamaktadır (2003: 419-423). Fikret’in 1890 yılında henüz yirmi üç yaşındayken alelacele evlendiği dikkate alınırsa böyle bir ihtimal söz konusu olabilir. Ancak Mehmet Kaplan, Tefvik Fikret’le ilgili çalışmasında Fikret’in “Tesadüf”, “İkinci Tesadüf”, “Fırsat Yolunda”, “Son Tesadüf”, “Süs”, “Para”, “Hayat” adlı manzumelerle başlayan başka bir kadına karşı meylini maddi hissiyat olarak yorumlamakta ve karısına olan marazi denilebilecek bağlılığından bahsetmektedir (1993: 77-78). “*Fikret aile hayatına çok bağlıdır. Tüm hayatını eşine ve çocuğuna verir. Bununla beraber onun da hayatından, Hüseyin Cahit’in deyimiyle ‘günah değilse de bir günah gölgesi’ geçer. Bunun meyvaları Birinci Tesadüf, İkinci Tesadüf gibi şiirlerdir.*” (Engin 2007: 234). Fikret’in François Coppée’den iktibas

²² Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Parlatır 2012: 194.

olan, çocuk oluncaya kadar eşlerin mutsuz olmalarını konu edinen “Baba” adlı tercümesiyle “Tecdid-i İzdivaç” şiirinin ve “Nadim” adlı hikâyenin tematik ortaklığı şairin ilginç bulduğu bir temayı işleme olarak da düşünülmelidir. Yani aksi istikamette bilgiler varken birkaç şiir ve bir hikâyeden hareketle şairin mutsuz bir evlilik yaşadığı düşüncesine varmak çok doğru olmaz kanaatindeyiz. Yukarıda verilen, Fikret’in eşine yazdığı şiirlerde de görüldüğü gibi Nazıma Hanım, şair için belki tutkulu bir aşkın öznesi değildir ama şefkatine sığınılacak bir kadındır.

Fikret henüz on iki yaşındayken annesi, dayısıyla birlikte gittiği hac ziyareti sırasında koleraya yakalanarak ölmüş ve Medine’de defnedilmiştir (Ertaylan 1963: 9-10). Annesinin mezarına bile hasret kalan Fikret doğrudan annesini konu alan 1891 yılında *Mirsad* mecmuasında yayımlanan²³ “Uzletgeh-i Maderi Ziyaret” adlı şiirin dışında müşfik şefkatli kadın ve anne motiflerini “Hasta Çocuk”, “Balıkçılar”, “Sen Olmasan” gibi şiirlerinde ele almıştır. “Uzletgeh-i Maderi Ziyaret” şiiri Fikret’in “*bir akşam yataкта annesini düşünmesiyle başlar ve bu düşünce şairi, anne kucağında geçen sıkıntıdan, mihnetten uzak, annesinin şefkatinin gölgesindeki çocukluk günlerine götürür.*” (Yüksel 2011: 9). Kız kardeşinin ölümü üzerine yazdığı “Hemşirem İçin” adlı manzumeyi de annesine ithaf etmiş ve şiire “*Biz çocuktuk seni defneylediler / Bi-vefâ kumlara bi-kayd eller.*” (R.Ş. 287) mısralarında görüldüğü gibi muhayyilesindeki anne imajıyla başlamıştır.

Çevresinde dürüstlüğü ile tanınan babası Hüseyin Efendi, Fikret çocuk yaşta Hama’ya sürülmüş ve bir daha İstanbul’a gelememiştir. Şair, kız kardeşi Sıdika’nın ölümünden iki yıl sonra da babasını kaybetmiştir. Bu haber üzerine Fikret hatırında kaldığı kadarıyla babasının resmini yapmış ve altına da “*Benim gözümde bugün haiz-i şehâdetsin / Şehid ü sıdk u hamiyet şehid-i gayretsin*” mısralarını yazmıştır (Ertaylan 1963: 86).

Tevfik Fikret, kız kardeşi Sıdika Hanım’a “Sevgili Hemşireme” ve “Hemşirem İçin” adlı iki şiir yazmıştır. “*Yoktur nazarımda bir muhabbet / Hemşire muhabbetiyle siyyân*” (Kaplan 1993: 135) mısralarında görüldüğü gibi Tevfik Fikret, Sıdika Hanım’a büyük muhabbet beslemiştir. Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun ağabeyiyle evli olan Sıdika Hanım’ın ölümü üzerine 1902²⁴ yılında “Hemşirem İçin” adlı manzumeyi yazmış, çok sevdiği kız kardeşinin ölümünden ona iyi davranmadığını düşündüğü eniştesini sorumlu tutmuştur.

²³ Şiirin yayımlandığı yer ve tarih bilgisi için bkz. Yüksel 2011: 9.

²⁴ Şiirin tarih bilgisi için bkz. Yüksel 2011: 5.

Bu lanet ile fakat muztarib mi vicdânın

Sorun fazileti tahkir eden esâfilden

Sorun tabiatı terzil eden erâzilden

Bu la'net ile evet muztarib mi vicdanın

Sorun şu ismeti temsim eden o katilden (R.Ş. s. 288).

Sonuç

Tevfik Fikret'in şiirleri kronolojik olarak incelendiğinde görülecektir ki şair, eşinin hamile olduğunu öğrendiği 1894 yılına kadar toplumsal meselelerden uzak, mutlu bir hayat yaşamaktadır. Bu tarihten sonra Fikret baba olmanın verdiği sorumlulukla dikkatini sosyal çevreye yöneltecektir. Burada gördükleri karşısında gün geçtikçe kötümserleşmeye ve evindelik hissi veren değerlerini kaybetmeye başlayacaktır. Yani Halûk, Fikret'in sosyal çevreyi fark etmesine ve şairi bedbinliğe götüren kapının aralanmasına neden olmuştur. Şairi bu psikolojiden yavaş yavaş çıkararak da yine Halûk'a olan sevgisi ve ona iyi bir gelecek sunma kaygısı olmuştur. Bu kaygı bir süre sonra şairin Halûk şahsında vatanın kurtarıcısı olacak gelecek nesle "Halûk'un Amentüsü"nde tecessüm eden pozitivist değerlerden müteşekkil bir yaşam felsefesi inşa etmesini sağlamıştır. Kısacası şair, Halûk'la birlikte hayatın gerçeklerini fark ederek kötümserliğe sürüklenmiş, halka insanca yaşam hakkı vermediğine inandığı değerleri kaybederek hiçliğe sürüklenmiş ve daha sonra babalık mes'uliyetinin verdiği yaşam enerjisiyle Batılı değerlerden müteşekkil bir gelecek tasarımı inşa etmiştir. Yani Halûk'un şairin yaşamındaki yeri 'boşluğu fark ediş' ve 'diriliş' şeklinde formülize edilebilir. Eşi Nazıma Hanım ise sığınak, dert ortağı olarak Fikret'in şiirinde yer bulmuştur. Anne, kız kardeş ve baba ise keder ve hasret duyguları etrafında ele alınmıştır.

Kaynakça

- AKAY, Hasan, “Haluk'un Amentüsü'ndeki İnsanlık İdealine Dair”, *İlmi Araştırmalar*, S. 9, 2000, s. 23-32.
- AKGÜL, Alphan, “Fuad Köprülü'nün Tefvik Fikret Eleştirileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 36, 2013, s. 277-286.
- ARSLAN, Fatih, “Tefvik Fikret Evreninde Gözden Kaçan Bir Küçük Kitap: Fuad Köprülü'nün 'Tefvik Fikret ve Ahlâkı'”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.7, S.4, 2012, s. 783-798.
- BOZDOĞAN, Ahmet, “Samed Vurgun'un Bakış Açısıyla On Bir Türk Şairi”, *Bilig*, S. 34, 2005, s. 91-115.
- BUDAK, Ali, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale devrinden Tanzimat'a Yenileşme*, Bilge Kültür Sanat, 2013.
- DAYANÇ, Muharrem, “Balıkesir İle Türkistan'da Deprem ve Tefvik Fikret'e Sitem”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, 2012, s. 123-140.
- ENGİN, Ertan, “Anılardaki Fikret”, *Türkoloji Araştırmaları*, C. 2, S. 3, 2007, s. 230-248.
- ERHAT, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet, *Tefvik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, T. Emekli Öğretmenler Cemiyeti, İstanbul, 1963.
- KANTER, Beyhan, “Tefvik Fikret'in “Şermin”den Önceki Şiirlerinde Çocuk Teminin İşlenişi”, *TÜBAR*, S. 24, 2008, s. 37-52.
- KAPLAN, Mehmet, *ŞiirTahlilleri 1, Tanzimat'tan Cumhuriyete*, Dergâh, İstanbul, 1997.
- KAPLAN, Mehmet, *Tefvik Fikret, Devir-Şahsiyet- Eser*, Dergâh, İstanbul, 1993.
- KARACA, Alaattin, “Edebiyat-ı Cedide Şiiri”, *II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2011, s. 20-47.
- KOLCU, Ali İhsan, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Salkımsöğüt, Erzurum, 2015.
- KORKMAZ, Ramazan, “Servet-i Fünûn Edebiyatı”, (Ed: Ramazan Korkmaz), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2006.
- OKAY, Orhan, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh, İstanbul, 1998.
- PARLATIR, İsmail, *Tefvik Fikret*, Akçağ, Ankara, 2012.
- SAĞLAM, Nuri, “Tefvik Fikret'in Aşk ve Tesadüfleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 34, 2006, s. 157-170.
- SAĞLAM, Nuri, “Servet-i Fünun'a Kadar Tefvik Fikret ve Bilinmeyen Şiirleri”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.30, S. 30, 2003, s. 403-444.
- SAMSAKÇI, Mehmet, “Hayriye Ve Haluk'un Defteri Şairlerinin Oğullarına Nasihatnameleri ve Aradaki Zihniyet Farklılaşması”, *38. Uluslararası ICANAS Sempozyumu*, Ankara, 10-15 Eylül 2007, s.1365-1382.
- Tefvik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005.
- TÖRENEK, Mehmet, “Fikret-Halûk İlişkisi ve Şiirine Yansımaları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.11 (Tefvik Fikret Özel Sayısı), 2015, s. 1-12.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- YÜKSEL, Süheyla, “Şairlerimizde Anne Hasretinin Sembolü Olarak Mezar”, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, 2011, s. 1-17.